

zhaja vsak četrtek
in velja s poštnino
vred in v Mariboru s
pošiljanjem na dom
za celo leto K 5.—
za pol leta „ 2.60
za četrta leta „ 1.30

Naročnina se pošilja
upravitelstvu v tiskarni
sv. Cirila, koroške
ulice št. 5. List se
pošilja do odpovedi.

Deležniki katol. tis-
kovnega društva do-
lžajo list brez po-
sebne naročnine.

SLOVENSKI

GOSPODAR.

List ljudstvu v pouk in zabavo.

Pošamezni listi dobé
se v tiskarni in pri
gospodu Novak-u na
velikem trgu po 10 h.

Rokopisni se ne vra-
tajo, neplačani listi
se ne sprejemajo.

Za oznaki se plačuje
od navadne vrstice,
če se natisne enkrat,
po 12 h, dvakrat 18 h,
trikrat 24 h.

Štev. 34.

V Mariboru, dne 24. avgusta 1899.

Tečaj XXXIII.

Kako je bilo prejšnje čase?

Lepo je bilo urejeno družabno razmerje pri starih Slovencih, kakor smo videli. Bili so razširjeni od Bavarskega notri v Ogersko, od Donave do Jadranskega morja. Če bi jih bilo prošnilo o pravem času krščanstvo in če bi se bili tesneje združili v trdno celoto, razvili se bi bili krasno in dandanes bi bili morda mogočnejši in srečnejši nego kateri koli narod: saj so imeli že prostrane in prelepe dežele in velik del morja v svoji oblasti, a razprostrli se bi bili kajpak še dalje, kakor so se v resnici, namesto njih, drugi narodi; prizavzeli bi bili brez težave do mala vso Ogersko, ki je bila tedaj, kar je že néso imeli Slovenci, precej brezljubna. Če je že vsaka duša človeška sploh, kakor piše starodaven cerkven pisatelj, po svoji bitnosti (naturi) krščanska, je to še prav posebno duša slovenska. Z radostjo se mnogokrat spominjam zlasti v teh za nas hudih časih, kako mi je dejal pred nekaj leti sivolas starček trapist, ki je bil trd Nemec iz Nemčije in je pastirstvoval do visoke starosti mej trdimi Nemci, nazadnje pa našel počitka v rajhenburskem samostanu; rekel mi je, ko je bil progledal in proučil mrav in značaj našega naroda: »To ljudstvo je, kakor navlašče zato, da bi polnilo nebesa«. Zares, če bi bil naš blagohotni in bratoljubni narod zavladal, ko bi ga bila prodrila in še bolj oblažila in oplemenitila krščanska vera, bile bi dandanes pač drugačne, vse boljše in milejše razmere v Evropi. Toda zagospodovali so nam Germani, katerih

narava je gospodljiva, svojeljubna. Videli smo zadnjič, kako hud jarem sužnosti so nam v začetku naložili, a kako je sv. cerkev vplivala in skrbela, da se je polagoma olajšal in oslajšal: da je bilo ob koncu srednjega veka koli prijetno kmetu živeti. A tudi poslom in kmetiskim delavcem.

To dokazujejo razna dejstva iz tistih dob. Sicer so takratne razmere še ubogo malo znane; tistočasne listine so še malo natisnene in še menj razjavljene. Vendar imam pred soboj več rokopisnih in tiskanih del, katera nas o tem uverjajo in prepričujejo. Poleg drugega na primer urbárij Teharski; kakor znano, imeli so Teharčanje kakor plemiči tiste pravice, kakor grajsčaki, samo še večje. V tem njih urbáriu so popisani davki, katere so jim morali dajati njih služni kmetje raznih krajev, daleč gori v Savinjsko dolino. In ti davki so bili razmeroma prav majhni; n. pr. Tomaž Zupan (ravno pri njem se mi je spis odprl) je plačeval od cele kmetije: 43 črnih penězov, 2 polovici ovsa in 10 jajec; Blaže Valek od polzemlje: 30 črnih penězov in 5 jajec itd. Tudi tlaka, ki je bila začetkoma res prav huda, ker so jo mogli zahtevati grajsčaki, kadar koli so jo potrebovali — tudi tlaka kesneje, ko so določili natanko tudi to dolžnost, ni bila pretrda. To se vidi že iz tega, da so se odkupovali od nje s kakimi tremi ali štirimi goldinarji; včasih je pa sploh néso zahtevali.

Res, da raj se ni bil nikedar nikoli na sveti; a da je takrat, ko je bila katoliška cerkev mogočna, ko je bilo krščanstvo že prerodilo in še prošinjalo ljudi, da je takrat

bilo še koli dobro na zemlji, kažejo še razne druge istine. Dajali so na pr. kmetje svojim hčeram dote po 400, 500, 600 gld., kar je ogromno mnogo, če premislimo, kako veliko ceno je tedanje čase imel denar: polovica pšenice je stala 30 kr., polovica soržice 28 kr., polovica ovsa samo 12 kr., par kokošij 4 ali 5 kr., 8 do 10 jajec jeden cel krajcar. Gorenjski kmetje so gonili velike črede živine in ovac na Italijansko in nosili težke novce domov. Oblačili so se radi v drage tujezemske ali svilene (židane) obleke, nosili zlate in dragokamene ovratnice in okraske. Rolewink piše, da ima kmet mnogo več kredita nego plemenitaš, a Wimpfeling trdi: »Poznam kmete, kateri ob svatbah sinov ali hčer ali ob krstikah potrosijo toliko, da bi se mogla zato kupiti cela hiša in lastnina z malim vinogradom vred. V bogastvu svojem so mnogokedaj močno zapravljeni v hrani in obleki in pijo dragocena vina.« Unrest pa zatrjuje 1478. leta o koroških poljedelcih, da nikomur ne gre bolje nego kmetom: oni da se opravljajo draže in pijo boljša vina nego gospoda. In tedanji pridigarji se zelo pritožujejo, da preslastno živé in se preošabno oblačijo kmetje. To gotovo ni znamenje, da bi jim bilo šlo slabo.

In kako hrano so tedaj imeli! Mogunski nadškof Bertold s Heneberga je zaukazal: Vsak delavec ali posel dobódi zjutraj juho in kruh, za južino (ymbs) krepko juho in meso s prikuhoj in pol vrča vina, zvečer meso in kruha ali vsaj krepko juho in kruha. Ob nedeljah so pa, kateri néso ostajali in jéli pri hiši, dobivali na dom mesa in kruha

Listek.

Klobukova povest.

(V. Hálek. — Jan Stanovský.)

I.

Narodil sem se v fužini dvornega klobučarja, gosp. Surovega — tako pripoveduje naš klobuk. In s peresom hočem ovekovčiti svoje nemale izkušnje, izredno svojo neoskrunjenost, nezlomljivo poštenost, zlasti pa svojo neporušljivo zvestobo.

Bilo nas je mnogo bratov, in bojim se, da bi jih ne znal že vseh poimenovati; sester svojih nisem poznal. Na dan sv. Bonifacija sem zagledal svetlobo tega sveta in še tega dne sem bil izvešen v izloženem oknu gosp. Surovega. Ti moj svet, kakó si krasán! To je ljudstva, to je klobukov! To je bratov! Kako sem zaplesal v svojem srcu, ko sem videl toliko tovarišev potepati se po človeških glavah! — bogatih in ubogih, visokih in priprostitih — in ko so se srečavali ti moji tovariši, kako so se s spoštovanjem drug drugega pozdravljali!

Da bi pa ne pozabil samega sebe, moram reči takoj v začetku, da me je priroda obogatila z vsemi darovi, s katerimi je le mogla.

Rasti sem bil vitke, udov polnih, obraza zdravega, očij iskrečih. V vsem mojem izrazu spavalo je nekaj tako neizrečeno dostojnega, toda nič zopernega, kajpak preje vabljivega. Lice mi je bilo nežno, lasje črni, leskeči. Nad vse to pa se je odlikoval moj bistri razum in moje plemenito srce. Kadarkoli sem se ogledoval v zrcalu, vsakokrat sem bil sam s seboj tako zadovoljen, da sem iz hvaležnosti priznal sam pri sebi, da je na meni »vse dobro«. Moj dobri oče ni ničesar zamenjal pri mojem duševnem in telesnem izobraževanju; učitelj me je podaval učitelju, pedagog in profesor klasičnega jezikoslovja imela sta nad menoj veliko veselje. Vsi so se vjemali v tem, da sem talent, nenavaden talent, da mi bo cvela v svetu sreča, da sem čudotvorno dete, da se ne zgubim v svetu. Še več, dojnica naših mlajših bratov rekla je o meni nekoč, da jo spravim še do ministra! Iz tega sem spoznal takoj, da mora biti minister velik gospod, in moje težnje, vse moje hrepenenje je stremelo od tega časa za tem, da bi jo spravil do ministra.

Dnovi mojega detinstva so potekali veselo, igraje, ljubeznivo; in skoro bi si bil želel, da bi mogel živeti tako do smrti. Toda pri tem se me je vendar polastilo neko poželenje, katerega še takrat nisem razumel. Začelo mi je biti doma nekako tesno, ne-

znosno, neljubo, toda vedel nisem, zakaj! Uvaževal sem sicer pri sebi vse dobrote očetovega doma: očetovo skrb, ljubezen itd., vendar me je gnalo nekam ven. Ko bi bil vedel kako, skočil bi bil s svojega žrebca, razbil bi bil steklo, za katerim sem počival mirno, pokojno... pobegnil bi bil ven — ven — v širni svet! Šetal bi se bil s svojimi brati — odprl bi jim celo svoje srce, bil bi — jaz že niti sam ne vem, kaj vse bi bil storil.

Bilo je opoldne, ko sta šla dva gospoda mimo mene; moja tovariša sta jima čepela na glavah; zdi se mi, da nista bila zadovoljna posebno.

«Jutri se odpeljem!» pravil je jeden izmed njiju.

«Kako ti zavidamo!» odvrnil je drugi.

«Podi me nekaj proč!»

«To je znak velikega duha!» izreče kažoč na mene.

«Aha!» mislil sem si. «Zdaj vem, kaj da sem. Jaz sem velik duh!» Zdaj sem spoznal, kaj me je gnalo s tako neodoljivo močjo in silo z očetovega doma. Odslej so govorili ljudje samo to o meni, da sem velik duh.

Moj načrt je bil takoj zasnovan. «Pojdem k svojemu očetu,» del sem sam pri sebi ter mu rečem:

in vina. Hišni red bavarskega grofa Joakima z Etingna zahteva: daj se poslom in delavcem o poldne dvojno meso in štiri jedi, zvečer tri jedi in dvojno meso. In saska vojvoda Ernest in Albert velevala l. 1482. v deželnej zapovedi: naj bodo zadovoljni delavci, da dobódo o poludne in zvečer po štiri jedi: juho, dvojno meso in prikuho, o postnih dneh pa pet jedi in sicer mej drugimi dvojno vrsto rib. Meso je bilo tako navadna jed, da je bil že velik siromak, kdor nekaj dnij ni jel mesa. Ravno tako je bilo vino prav navadno; omenja se posebej, če se je kdo domenil, da ne bode zahteval vina. Delavski red openhajmski n. pr. zahteva, naj se da vsakomur po leti jeden bokal vina, po zimi naj se pa zadovolji s poličem ali dvema tretjinkama bokala. Če so se delavci hranili tako dobro in krepko, razvidi se lahko, da kmetje nikakor néso stradali, ampak da so živeli še bolje. Kateri gospodar bi pa sedaj mogel sebe ali družino svojo tako preživljati?!

Kako dobro je šlo tiste čase kmetom, spozna se tudi iz tega, kako plačo da so dajali poslom in delavcem. Ob Nižjem Renu na pr. si je prislužil delavec poleg hrane v šestih dneh toliko, da si je lahko kupil: polovico rži in 10 funtov svinjine ali 12 funtov teletine in šest velikih posod mleka in dva svežnja drv in si je vrh tega v štirih ali petih tednih prihranil toliko, da si je še poleg tega mogel kupiti hlače in šest sežnjev platna in par črevljev. Okrog Avgsburga je zaslužil v 15. stoletju navaden dninar navadna leta na dan toliko, kolikor je stalo 5 do 6 funtov najboljšega mesa, v Klosterneuburgu toliko, kolikor je stalo 7 funtov volovskega mesa ali do malega vsak dan par črevljev. V saskem gradu Dohna je poleg hrane in stanovanja dobival na leto vozní hlapec trikrat toliko, kolikor je bil vreden pítan vol, kravarica dvakrat toliko.

V Mozбахu je prejemale na leto, kakor ima zapisano iz leta 1483.: kravarica čez štirikrat toliko, kolikor je stal debel vol, nadhlapec sedemkrat toliko in še nekaj obleke. Mnogo bi se še dalo navesti tega in podobnega. Pa bodi dovolj! Razvidimo lahko že iz tega, da je v tistih dobah šlo kmetu dobro. Nikedar sicer še ni poljedelec bolje živel, nikedar še ne dobival boljših prihodkov in dajal (in lahko dajal) boljše plače.

Res je, da so grajščaki kmete večkrat hoteli pritiskovati in naložiti jim večje davščine in večje robote; toda deželni knezi (ali cesarji ali necesarji) so se, ko so se pritožili, uprli zanje in prisodili jim pravico. In prav to, da so se v tistih časih kmetje tolikrat pritoževali zoper grajščake, če prav so jim

bili podložni, prav to kaže, da so bili in so se čutili vkljub vsemu podložništvu zelo svobodne. Grajščaki so se tudi večkrat tožili zoper nje, kako samosvojsko in trmoglavost vedó proti njim.

Ob začetku 16. stoletja se je pa njih razmerje zaobrnilo na hujše. Tuje, neverško rimsko pravo se je začelo zarivati v krščanske narode; opiraje se nanj in na nove vojne doklade so jeli grajščaki stiskati kmete in nalagati jim večja bremena. Kmetje so se pritoževali in se sklicevali na »staro pravdo»: zahtevali so, naj se ne téra od njih več, nego, kar je bilo določeno v »starih pravicah«, to je v urbarjih, v katerih so bile opisane, kakor smo že omenjali, natanko njih dolžnosti in njih pravice. Cesarji bi jim bili pač radi pomagali; toda imeli so preveč opraviti z vojskami in zato se néso mogli zameriti grajščakom. Ne dobivši pomoči in bojé se, da ne bi zgubili, kar so si sčasoma pridobili z vplivom sv. cerkve, uprli so se kmetje »za staro pravdo«. Bili so kajpak v kratkem premagani in prišli so z dežja pod kap. Vender bi se bila stvar dala še poravnati, da bi bili dosegli svoje zapisane pravice, zakaj deželni knezi so jim bili naklonjeni. Toda rimsko pravo je podložnikom bolj in bolj izpodjedalo tla, izpodjedalo tla ob jednem tudi javnemu vplivu katoliške cerkve. Vrh tega je nastopil tedaj tudi Luter in napravil veliko zmeto ne samo v sv. veri ampak tudi v družabnem življenju. Iz prva se je Luter laskal kmetom, da bi si pridobil več ljudi. Ko so mu bili pa v kmetiskem »puntu« preveč rogovili in ko so mogočnjaki sami prestopili na njegovo stran, preokrenol je ta krivouk in začel grozno hrumeti na kmete: »Pobijte jih, kličte plemenitašem. Prišli so časi, čudoviti časi, da si knez laže zasluži nebesa s krvolitjem nego z molitvijo. Pobijte jih! Pomorite jih! Če bi se komu kmet smilil, je, kakor da bi Boga zatajil in boga klél in sam sebi vzel zadnje upanje na nebesa. Kmetom ovséno slamo! Če nehté žreti, pa kar palico in karabinec...!« Take besede so kajpada silno vplivale na razjarjene grajščake, ki so nazadnje premagali uporne kmete; zakrivilo so, da se ne samo ni obrnilo kmetiško stališče na bolje, ampak se jim je z dne do dne slabšalo. Pospéšilo in dovršilo je to pešanje kesneje svobodnjaštvo. Toda o tem o drugej priliki!

Denašnje vrstice nam razjasnjujejo, kako res je, kar je trdil glasoviti francoski državnik in minister Gizó, če ravno je bil protestant: »Če prav se zdi, kakor da bi katoliška cerkev skrbela samo za ón svet, vender v istini skrbi prav mogočno tudi za ta svet in pri-

skrbéva že tukaj ljudem srečo in zadovoljnost«. Da je sedaj stanje tako slábo, tega ni kriva sv. cerkev, če prav židje in židovščaki (judovski demokratje) to lážejo; krivo je marveč to, da néso hoteli več poslušati sv. cerkve. Ona je s svojim vplivom vzboljšala in osrečila kmetištvo; bila bi ga srečila in zadovoljevala še vedno bolj in bolj, če bi gori omenjene zapreke ne bile zavrle njenega vplivanja in delovanja. Ravno tako je pa skrbela sv. cerkev tudi za razvijanje obrtnega in delavskega stanu, kar razvidimo prihodnjič.

J. M. Kržišnik.

Nemiri v Konjicah.

(Izvirno poročilo.)

Po trudapolnem prizadevanju konjskih rodoljubov postavili smo dne 15. avgusta s »Čitalnico« v Konjicah ognjišče, ob katerem se bodo ogrevali vsi sedanji in prihodnji narodnjaki in prijatelji slov. napredka, slovenske vzajemnosti. Vkljub vsem oviram in spletkam, ki so jih stavili našemu podjetju, izvršili smo častno in veličastno dano nam nalogo: otvoriti »Čitalnico«, skupno shajališče Konjičanov in okoliških Slovencev.

Udeležba.

Ogromno število gostov se je že dopoldne udeležilo, zadostovaje svoji krščanski dolžnosti, sv. maše, po kateri smo si ogledali krasni, toda žal, po nemškutariji vladan trg ter njega divno okolico. Pri banketu se je zbralo obilo narodnjakov in vrstile so se razne navduševalne in rodoljubne napitnice. Glede veselice moramo radostnim srcem poročiti, da se je obnesla vseskozi sijajno. V ogromnem številu so bili zastopani naši vrli kmetje, kateri so imeli lepo priložnost opazovati tiste trgovce in obrtnike, ki so jim tako prijazni v svojih prodajalnicah, a sedaj bi jih najrajše videli potopljene plavati mimo Lauričeve usnjarije. Vse sosednje fare so bile lepo zastopane. Nad vse so nas iznenadili vrli Zrečani, kateri so se na velikem vozu, okrašenem s slov. trobojnico, pripeljali k naši slavnosti. Ravno tako smo se morali čuditi ob krasnem petju raznih pevskih društev. Tudi nas je kratkočasila polnoštevna celjska narodna godba in naši Napolitanci; kratkomalo, pevci in godci rešili so dobro svojo nalogo. Navdušenje je rastlo in kipelo od trenutka do trenutka, ljudstvo mu je dajalo duška z gromovitimi živjoklici, ter se takorekoč zaklelo, vstrajati verno in zvesto pri sveti narodni stvari.

«Oče, hvala ti za vse dobrote, katere si mi skazal. Toda meni ni dobro v tvoji hiši. Mene žene v svet. Daj mi moj delež, da mi je možno ven! Jaz sem velik duh!»

Moj oče je bil dobra duša in vselej je spolnil naše otroške želje. Prav nič se ni pomišljal, marveč odgovoril mi je:

«Išči si glavo, dragi moj srček; dam ti tvoj delež in z njim se lahko napotiš v svet!»

Prvič v svojem življenju sem zapazil, da sem pravzaprav brez glave — novi svet se mi je odprl pred očmi, in spoznal sem, da sem bil do sedaj slep, da ima oče prav in jaz — da sem brez glave.

Poklonivši se očetu, vsedel sem se zopet na svoj žrebeljček in pomišljal, kako bi staknil kako glavo.

Medtem vstopi nekdo v našo prodajalno in zahteva klobuk. Bil je pošten gospod.

«Kake sorte?» vpraša moj oče.

«Najnovejšo,» odvrne gospod.

Moj oče je otvoril izložno okno, v katerem sem visel za steklom ter se hudo-mušno nasmehnil meni. Poskočilo mi je srce. Ko bi se ne bil sramoval pred gospodom, skočil bi bil očetu naravnost v roko. Toda oče je poznal moje sinovske težnje, ljubeznivo me pogledal, pogladil mi lase in lice, motril me z očetovskim ponosom, zasuknil me in z lahnim poklonom rekel gospodu:

«Mogoče vam ugaja tá-le?»

Jaz sem bil kakor na žrjavici. Dih se mi je vstavljal, srce mi je bilo urneje, očesa nisem odvrnil od gospoda.

Gospod me je vzel v roko, nasmehnil se ljubeznivo, prikimal dobrovoljno z glavo, pogledal me tudi na znotraj, prikimal zopet ter me posadil — na glavo, na glavo, katero sem iskal.

«Malo velik!» reče gospod, in mislil sem si, da je to ravno dobro. Mahoma me je vzel oče z gospodove glave, toda njegov pogled ni bil več tako očetovski kakor sicer, četudi nisem vedel zakaj. Posadil me je zopet na stari žrebelj in stoprav zdaj sem uganil, zakaj se gre tukaj. Prsi so se mi ožila bolesti, v glavi se mi je vrtelo in zavpil sem z obupnim glasom: «O škoda!»

Moj brat je prišel za menoj na vrsto.

«Ugaja li ta?» vprašal je oče.

Gospod je ponavljal z mojim bratom, kar je bil začel z mano, in ko ga je nekolikokrat bil posadil na glavo in z glave vzel in zopet posadil na glavo, pritrdil je konečno: «Polpolnoma dober».

Oče je prikimal, pogladil tudi brata po licu in po laseh, dal mu očetovski poljub, posadil ga gospodu na glavo; ta je izvlekel iz žepa neke papire, in že se je pobiral moj brat na gospodovi glavi na pot v širni svet.

«O srečni bratec, ki si že našel svojo glavo!» pravil sem pri ločitvi. Brat se je ogledal še na nas, rekel nam »z Bogom« in bil je od tod.

Od tega časa pa nisem imel več miru. Ker sem bil spoznal, kako se čepi na človeški glavi, zapustilo me je spanje; imel sem strašne sanje, ljubil sem samoto, blede sem in z boleznim očesom sem se oziral k očetu.

Zdi se mi, da je oče poznal mojo bolezen. Prišel je k meni, pogladil me, popekal mi na ramo in tolazil me rekoč: «Potolazi se, dragi moj srček, ne bode se ti zgodilo vselej tako. Ako se ti ni prilegala jedna glava eh, saj je še mnogo glav na svetu! To je volja osode, a uvidel še bodeš, da bo se ti dobro godilo na zemlji.»

Oče me je sevé miril, kolikor je mogel, toda kaj je to pomagalo, ko se v mojem srcu ni nič spremenilo!

«O, kje najdem glavo, kje najdem glavo!» tarnal sem po dne in po noči s tožečim glasom, da je oče sam pri meni postajal in resno kimal z glavo.

Trajalo je to nekoliko dni, dok nisem prišel z očetovega doma. V tem času sem zložil sledečo pesem:

Oh, kaj te teži ubogo srce,
da nimam več mirne urice.